

HIBA ÉS MÉRTÉK A LÍRAI ÉN TRANSZCENDENTALITÁSA

VALASTYÁN TAMÁS

Fivérének írt egyik levelében a következő groteszk, ám meglehetősen
plastikus képpel fejezi ki Hölderlin saját viszonyát önmagához és a
világához:

Minden jóakarattal együtt is, cselekedetemmel és gondolko-
dással csak tapogatózom ezen egyes-egyedüli ember után a
világban; és abban, ami felé törekszem és amit mondok, gyakran
csak azért vagyok olyannyira ügyetlen és értelmetlen, mert mint a
libák, egyenes és lapos lábakkal, modern vízben állok, és tehetet-
lenülül a görög ég felé szárnyalnék...¹

Ezekből a sorokból mindenekelőtt talán a liba metaforája szövik az olvasói
tekintet elé és ragad meg az emlékezetben, holott motivikájában jóval gazda-
gabb textusról van szó. Nem is feltétlen csak arról, hogy a költőhöz, a
költészethez társított szimbolikus állat – ha már mindenképpen a madarak
körében kell maradnunk – hagyományosan a hattyú szokott lenni, s hát a
főnti sorokban bizony a libáról esik szó mint a költő világban elfoglalt hely-
zetét leginkább kifejező lényről. Minden bizonnyal a költő tehetetlenségét s
esetlenségét, szolgaságát hivatott visszaadni szegény egyenes és lapos lábú
állat; amint ahelyett, hogy a levegőig szabad és végtelen tereit szelné át, egy
víztócsában kell sóvárognia. Fentebbi sorok mindemellett fókuszáltabb témá-
mánk, azaz a lírai szubjektum identitása, identifikálhatósága szempontjából
is informatívak lehetnek. Tudniillik tisztán megjelenik előttünk az az én, az
„egyes-egyedüli ember [...] a világban”, aki különös metamorfózisokon át
transzformálódik lírai énekké (sokféle lírai énné) a költő szövegeiben. Ebben
a levélbeli önjellemzésben leginkább az az ív rendkívül figyelemre méltó,
ahogyan vagy amelyen keresztül a tapogatózás bizonytalan mozdulatától in-
dulva az ember világban való egzisztencialitását érintve eljutunk a modernitás
és a görögség ellentmondásos viszonyításáig. Ezen az íven pontosan ki-
rajzolódik az, amit állítani szeretnék, hogy tudniillik Hölderlin lírai énjeiben
három invenciózus vagy iniciatív mozzanat, illetve az ezek közötti kapcsolat

¹ Idézi Gadamer, Hans-Georg: *Hölderlin und die Antike*. In. Uő.: *Gesammelte Werke*
9. *Ästhetik und Poetik II*. Tübingen, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1993. 1-19. 5.

és összjáték teremti meg az identitás-identifikálhatóság lehetőségét: az antik görög hajdanvolt, a krisztusi üdvtörténet, valamint az idealista filozófiai tradíció. Azt szeretném hangsúlyozni, hogy a voltaképpen, kiérlelt lírai intonáció ezen impulzusok mindegyikét tartalmazza, megengedve persze, hogy némelyik lírai szubjektum valamelyik impulzust vagy azok kombinációit eltérő mértékben viszi színre.

De maradjunk még egy kicsit Hölderlin fentebb idézett önjellemzésénél! Szeretnék kiemelni négy vonást vagy vonatkozást ebből az egyszerre én- és helyzet-karakterizálásból. Rögtön éppen ezt; tehát hogy amikor Hölderlin megpróbálja önmagát, az egyes-egyedüli embert megragadni, egyúttal a világbeli diszpozíciót is megnevezi. Ez arra utal mindenekelőtt, hogy nem egy absztrakt énről beszél, nem egy önmagába süppedő, saját maga által behatárolt tudatról, hanem egy, a külvilágban elfoglalt helyzetére reflektáló énről. Ahogy Dieter Henrich fogalmaz zseniális tanulmányában, pontosan arról van szó, hogy a szubjektumok nem „viszonyok nélküli üres térben jönnek létre. [...] [A]z önmagunkhoz való viszonyulás, amely a szubjektumokat létrehozza, egy előzetes szerkezet alapján jön létre s egy ilyenbe lép bele”.² A második vonás nem más, mint hogy ez a reflexió a tapogatózás gesztusában formálódik meg, tehát egy folyamatosan újra kezdett, mindújra neki eredő mozdulatsor ez, amely tárgyát részint pusztán érintőlegesen képes elérni, részint éppen azért kezdődik újra, mert amit éppen elért, az még nem az én maga, nem az egyes-egyedülként megtapasztalt ember. A tapogatózás a cselekedetet és a gondolkodást foglalja magában, azaz tetteinkkel és értelmünkkel (Hölderlin törekvésről és mondásról beszél) pusztán közelítünk céljaink, szándékaink kiteljesítése felé, mintegy identikusan megformálni ab ovo képtelenek vagyunk azokat. S hát ez a harmadik vonatkozás ebben a rövid szövegben, amire fókuszálnék, az én „ügyetlen és értelmetlen” egzisztenciaként történő beállítása a hibának vagy a hiánynak (*das Feh!*) olyannyira erős tónusú ábrázolása, amely aztán a kései nagy himnuszok alapszólama lesz. Merthogy – s elértünk a negyedik vonáshoz – ennek a hibának vagy hiánynak a legfőbb oka s létmódja a görög hajdanvolt és a modern világ (mint a krisztusi megváltásra nemet mondó, ám annak eljövételében fogadó) szétválása. Erre az elkülönöződésre történő reflektivitás képezi véleményem szerint a hölderlini poézis lírai énjeinek transzcendentalitását, azaz megszólalásuk s poétikai karakterizálásuk lehetőségfeltételét.

A lírai én identifikálhatósága tehát nem más, mint a megszólalás lehetőségterének kiépítése, illetve ezen lehetőségter felmérése. A hölderlini poézis lírai énjeinek identikus lehetőségterében három réteg vagy sík affirmálódik.

² Vö. Dieter Henrich: A szubjektivitás alapelve. Ford. Seregi Tamás. In. *Vulgo*, 2005. 1-2. 49-62. 54.

Ami közelebről azt jelenti, hogy a költő a versteremtés során három invenciónak enged leginkább, három inspirációs forrásra mond igent a versteremtés performatív és szituatív rendeződésében. Mint említettük, ezek az antik görög világra való emlékezés, a világ krisztusi megválthatóságának rendje, illetve saját kora fő filozófiai áramlatának, a transzcendentális-idealista gondolkodás szemléletének elsajátítása. Ami e három invencióban szerkezeti közösséget mutat, az a hiány vagy hiba momentumának mint szervezőelvnek a hatóereje. Az *Egyetlen* című himnuszban ez meg is fogalmazódik szó szerint:

Diesesmal
Ist nämlich vom eigenen Herzen
Zu sehr gegangen der Gesang,
Gut machen willich den Fehl
Wenn ich noch andere singe.³

Ezúttal
az ének túlságba víve
zengett, szívből s a szívnek,
még majd jóvá teszem
más énekek sorával.⁴

Ezúttal
ugyanis az ének
túlságba vitte a szívét,
jóvátenni igyekszem majd ezt,
ha mást zengek még egyszer.⁵

Itt olyan hibáról, hiányosságról esik szó, amely révén a szív és az ének nem képesek harmonizálni egymással, s ezáltal a költői forma, a szó érkezése és az emberi élet, a szív szőlítése elkerülnek egymást. S ez azt is jelenti, hogy az én önazonossága nem formálódik meg maradéktalanul. A lírai én identitásának antik affirmatív rétegében a hiány vagy a hiba a gyász mozzanatában jelenik meg formálóerőként, azaz hogy a régi világot immár végképp elvesz-

³ Friedrich Hölderlin: *Der Einzige (Erste Fassung)*. In. Uő.: *Sämtliche Gedichte*. Herausgegeben von Jochen Schmidt. Frankfurt am Main, Deutscher Klassiker Verlag, 2005. 343-346. 346.

⁴ Friedrich Hölderlin: *Az Egyetlen*. Ford. Bernáth István. In. Uő.: *Versek – Levelek – Hüperiön – Empedoklész*. Budapest, Magyar Helikon, 1961. 469-471. 471.

⁵ Friedrich Hölderlin: *Egyetlen (Első változat)*. Ford. Tandori Dezső. In. Uő.: *Versek, Hüperiön*. Budapest, Európa, 1993. 122-125. 124.

tettük. A krisztusi affirmatív síkon leginkább azt tapasztalhatjuk meg a versekben artikulálódó szövegekben, hogy a várás eseménye karakterizálódik, vagyis az eljövétel időt, létet s teret telítő, a megváltottságot tehát szignifikánsan nélkülöző – Gerhard Kurz kifejezésével élve – „történetológiai” újkori epochája.⁶ A transzcendentális szubjektivitás vagy inkább individualitás⁷ affirmatív rétegében mindenekelőtt a szó, a költői mű lehetőségformái dominálnak, azaz nem egy már előre készen lévő formához vagy mintához való igazodás vezeti Hölderlint, hanem éppen hogy e mintákkal – vagy ahogy ő fogalmaz, „a holt dolgok életre keltésével” – történő szembehelyezkedés:

Úgy tűnik, aligha van más választásunk: vagy maga alá temet az adottság és a pozitivitás, vagy erőszakos merészséggel, eleven erőként szembehelyezkedünk mindazzal, amit megtanultunk, az adottság és a pozitivitás minden formájával.⁸

Azaz a még meg nem lévő, kiküzdendő forma ereje szervezi itt is a megszólalás terét, s hogy mennyire áthatja egymást, átjátszik egymásba e három hiánystruktúra, azt jól mutatja, hogy az imént idézett sorokat Hölderlin azon szempont cizellálásaképpen írja le, amelynek segítségével az ókorhoz plasztikusabban viszonyulhatunk.

Két nagyon erős emberi állapot fejeződik ki a maga gazdag motivikájában Hölderlinnél, ha a görögséghez való viszonyt vizsgáljuk. Ezek a fogság vagy a szolgaság és a gyász. Ezekben az állapotokban a legfőbb létkarakterizáló momentum a hiány. A fogságban vagy a szolgaságban természetesen a szabadság hiányáról, a gyászban az élet hiányáról van szó. Látni kell, hogy ezek a szélsőséges helyzetek a jelenkor emberét jellemzik, merthogy az antik hajdanakor elmúltával leginkább az ilyen állapotok adják vissza adekvátan az ember létkiteljesítési procedúráit. Ennek a meglehetősen kilátástalanságnak a mélyén Hölderlinnek az a belátása található, mely szerint az az isteni vonás, amely még a görög világszemléletet jellemezte – nevezetesen, hogy az istenek megjelentek az emberek között, egyesültek, egybekeltek velük (mely frigyre a félisteni lények az ékes példák), hogy tehát az isten képe az emberek között élt –, a jelenkori világ szemléletéből s életéből immár végérvényesen eltűnt.

⁶ Kurz, Gerhard: *Hölderlin, Subjektivität und Moderne*. In: Sabine Doering, Johann Kreuzer (Hrsg.): *Unterwegs zu Hölderlin. Studien zu Werk und Poetik*. BIS Verlag der Carl von Ossietzky Universität, Oldenburg, 2015. 97-112. 103.

⁷ Míg a szubjektumban az önmagára vonatkozó lét struktúrája bontakozik ki, addig Hölderlin szerint az individualitás fogalmában sui generis más individuumokkal való viszony konkretizálódik. Vö. Kurz: *id. mű* 100.

⁸ Hölderlin, Friedrich: A szempont, amelyből az ókort tekintenünk kell. Ford. Weiss János. In: *Magyar Filozófiai Szemle*, 1993. 5-6. 968-969. 968.

Ebből az következik mindenekelőtt, hogy amíg az antik életvilág a jellemek és a viszonyok sajátos bensőségességét hordozta, amelynek az alapja a világ értelmének és lelkének összetartozása volt, addig a modern népeknél egyfajta érzéketlenséget tapasztalhatunk mind a közösségi tisztelet, mind a társadalmi sajátosságok terén, egyfajta korlátoltságot, amely belsőleg megbénítja az embert. Mindazonáltal a modern ember megpróbál kapcsolódni az elmúlt világokhoz, de mérték s arány hiányában ez vagy a nyomasztó teher formáját ölti, amely bukással s pusztulással fenyeget, vagy ha éppenséggel pozitív formákban ölt testet, a luxusban, amit atyáink hoztak létre egykoron, az is bukással végződik, mint pl. a korábbi népek pusztulása esetében. Gadamer szerint ebben a momentumban Hölderlin mély klasszicizmus-kritikáját vehetjük észre, amely részint a humanizmus pusztá képzési-művelődési formáira, részint az idegen stíluskényszerre irányul.⁹ Összességében tehát vagy szolgai módon viszonyulunk a régiekhez, mintegy a foglyaik vagyunk, vagy gyászoljuk végérvényes elmúltukat. A gyász a kései elégiák és himnuszok jellegzetes momentuma. Pl. a *Kenyér és bor* nyolcadik versszakában is feltűnik:

Nämlich, als voreiniger Zeit, unsdünketsielange,
 Aufwärtssstiegensei all, welchedasLebenbeglückt,
 Als der Vatergewandtsein Angesicht von den Menschen,
 Und dasTrauern mit Rechtüber der Erdebegann,
 Alserschienenzuletzteinstiller Genius, himmlisch
 Tröstend, welcher des TagsEndeverkündet' und schwand...¹⁰

Mert amióta – mi úgy érezzük, régen esett már –
 égbe emelkedtek mind ama boldogítók:
 Égi Atyánk tőlünk elfordította az arcát
 s szívbeható gyásznak lett helye akkor a föld.
 Jött végül mennynek vigaszával a halkszavu szellem,
 meghirdette a nap alkonyatát s tovatűnt...¹¹
 Mert amióta, nagyon rég már, úgy tetszik, a létet
 boldogítók mind fölszálltak, Atyánk pedig elfordította az emberiségtől arculatát, és
 elkezdődött a földön a gyász jogosan,

⁹ Vö. Gadamer: *Hölderlin...*In. Uő.: *Gesammelte Werke 9. Ästhetik und Poetik II.* 5.

¹⁰ Hölderlin, Friedrich: *Brot und Wein.* In. Uő.: *Sämtliche Gedichte.* 285-291. 290.

¹¹ Hölderlin, Friedrich: *Kenyér és bor* Ford. Bernáth István. In. Uő.: *Versek...* 292-296., 295.

egy halk Génusz is jött végre, hogy, égi vigasszal,
meghirdesse a napszállatot, és tovatűnt...¹²

Az újkor kitüntetett „szignatúrájához tartozik a gyász mint a veszteség fájdalmas érzése”. Kurz szerint „a gyász egy specifikus önreflexió médiuma”, s ilyenként alapvetően íródik bele a lírai én önmeghatározásába. Ám miközben a *Kenyér és bor* nyolcadik versszakának tanúsága szerint a lírai én a régi korok isteneit, a „lélet boldogítók”-at gyászolja, egyszersmind nyilvánvalóvá válik előtte, hogy a lélet boldogítók miatti gyász mellett mintegy új vigassz-ként a világ számára lehetőségként adódik egy másik létforma, a „halk Génusz” hirdette s kínálta krisztusi megváltás ígérete. Ezt a szemléleti s lét-állapotbeli váltást hesperikusnak szokás nevezni, a világ nyugati felét hősiesen megtartó mitikus nőalakok, nimfák után. Gerhard Kurz szerint Hölderlinnél Krisztus egy epochális fordulat figurájaként jelenik meg, az antikról a krisztusi, modern világra történő átváltást testesíti meg. Ebben a provokatív teológiai elgondolásban Krisztus mint az antik istenvilág utolsó és az újkori epoché első, kezdeti figurája ábrázolódik.¹³ Teljesen máshogy látja ezt a kérdést Martin Heidegger, aki szerint

a költő »napnyugati fordulatának« a Hölderlin-kutatásban sokat tárgyalt kérdése (hogy vajon odafordulás-e a kereszténységhez, miközben elfordulás a görögségtől, vajon megváltozott odafordulás-e mindkettőhöz) már mint kérdés is túl röviden gondolt és megmarad a »historikus« jelenségek külsődlegességében. Mert bár változott Hölderlin, nem fordult meg. Csakis a változásban találta meg először a sajátát, ami felé mindig is odafordult.¹⁴

Ákárhogy legyen is, tételezzünk radikális fordulatot vagy a változásban kibontakozó beteljesedést az antik és a krisztusi kor s magatartásmód között, Hölderlin számára a világ és a létezés krisztusi dramaturgiája az eddig ismerthez és megvalósulthoz képest „egy másik természet” realitását rejti magában. Mert amíg az antik világ mértékveteli rendje éppen amiatt vált visszahozhatatlanná, mivel a költő a mindenkori jelenben él, Krisztus kitüntetett jegye pontosan az, hogy maga adja a mértéket, s éppen ezáltal

¹² Hölderlin, Friedrich: *Kenyér és bor*. Ford. Nemes Nagy Ágnes, Rónay György. In. Uő.: *Versek, Hüperiön*. 82-89. 87-88. (Egészen pontosan: az első versszakot fordította Nemes Nagy Ágnes, a többi pedig Rónay György.)

¹³ Kurz: *id. mű.* 102-103.

¹⁴ Vö. Heidegger, Martin: *Visszagondolás*. In. Uő.: *Magyarázatok Hölderlin költészetéhez*. Ford. Szabó Csaba. Latin Betűk, Debrecen, 1998. 85-158. 97.

képes a jelen időt átformálni, betölteni, irányt szabni neki.¹⁵ A *Kenyér és bor* harmadik strófája meg is nevezi ezt a mértéket:

Fest bleibt Eins; es sei um Mittag oder es gehe
Bisin die Mitternacht, immerbestehtein Maß,
Allen gemein...¹⁶

Egy bizonyos: megköt mindenkit erősen a Mérték,
így van délben is ez, s így van az éj közepén.¹⁷

Egy bizonyos: hágjon delelőre a nap, legyen éjféli,
fönnáll egy Mérték, mely közösen kötelez...¹⁸

Csakhogy a később született himnusz, az *Egyetlen* sorai már arról tanúskodnak, hogy a mérték szükségszerűségének s kötelező erejének hangsúlyozása helyett sokkal inkább előtérbe kerül a lírai én számára a mértékvétel hiánya, lehetetlensége:

Nie treff ich, wieichwünsche,
DasMaß. EinGottweißaber,
Wennkommet, wasichwünsche, das Beste.¹⁹

A mértéket, miképp szeretném,
sosem lelem. De egy isten
ha jó, tudhatja: a legjobbat akartam.²⁰

Soha, én a mértéket, amiként kívánom, nem bírom
eltalálni. De egy isten,
ha eljön, tudja, mi jót akartam.²¹

¹⁵ Gadamer: *Hölderlin... In. Uő.: Gesammelte Werke 9. Ästhetik und Poetik II.* 10.

¹⁶ Hölderlin: *Brot und Wein.* In. Uő.: *Sämtliche Gedichte.* 287.

¹⁷ Hölderlin: *Kenyér és bor.* Ford. Bernáth István. In. Uő.: *Versek... 293.*

¹⁸ Hölderlin: *Kenyér és bor.* Ford. Nemes Nagy Ágnes, Rónay György. In. Uő.: *Versek, Hüperión.* 84.

¹⁹ Hölderlin: *Der Einzige (Erste Fassung).* In. Uő.: *Sämtliche Gedichte.* 346.

²⁰ Hölderlin: *Az Egyetlen.* Ford. Bernáth István. In. Uő.: *Versek... 471.*

²¹ Hölderlin: *Egyetlen (Első változat).* Ford. Tandori Dezső. In. Uő.: *Versek, Hüperión.* 124. (Meg kell jegyezni, hogy a '93-as kiadásban az „amiként kívánom” fordulat nem szerepel, viszont Kocziszky Éva már így hivatkozik Tandori fordítására '94-es, a témában kikerülhetetlen könyvében, vö. Kocziszky Éva: *Hölderlin. Költészet a sötét nap fényénél.* Századvég, Gond, Budapest, 1994. 229. A mérték, mértékvétel problematikájához különösen vö. 229-235.)

A lírai én tehát összességében a mérték szükségszerűségének, kötelező erejének törvénye, egyszersmind a mértékvétel lehetetlenségének eseménye közötti differenciában formálódik. Az ember és az isten közötti illeszkedés alapszava immár kevésbé a „mérték” (Maß), sokkal inkább a „de” (aber). Azaz a mérték „közösen kötelező” érvényét felülírja az ember és az isten közötti különbség.

Ez a különbség, mondhatni, a hiba és a mérték hesperikus aránya határozza meg immár a lírai én formálódását, amely alapvetően transzcendentális módon történik, azaz a megszólalás lehetőségében artikulálódik az én. Hölderlin kora idealista áramlatait behatóan ismeri, Kantot, Schillert és Fichtét minuciózusan tanulmányozza, erről megbizonyosodhatunk filozófiai töredékeit olvasva. Ha kifejezetten a szubjektum önformálása felől faggatjuk e kísérleteket, akkor azt láthatjuk, hogy Hölderlin, más kortársához hasonlóan, nem elégedett meg a kanti megoldással a szubjektivitást illetően, azaz hogy minden ismeretnek szükségképpen tartozik hozzá az „Én gondolom...” predikatív kiterjesztés. Ismereteink szubjektíviztikussága ily módon pusztán önkényen alapul, a személyes, a relatív akcentusa uralja el kijelentéseinket. Hölderlint tehát az nyugtalanítja leginkább Kantnál, hogy elégtelennek véli a szubjektum világhoz vagy világához, nota bene a természethez való kapcsolatának leírását, nem látja a két világ közötti közvetítést megoldottnak. Valamelyest kielégítőbb megoldást nyújt e téren Fichte, aki *Tudománytanában* az ént mint „önmaga-számára-való-létet” határozza meg, s ezzel az önreflexivitással, amely nem létezhet a világra való reflexió nélkül, vele mintegy összeköttetésben van, valamelyest választ ad Hölderlin számára is.²² Ám Hölderlin ezzel sincs kibékülve. *Ítélet és lét* című töredékes kísérletében egy önálló, különös ötlettel rukkol elő. Szerinte az ítélet formájában sui generis szétválík egymástól a szubjektum és az objektum, „eredendő szétválasztás”-ról beszél:

Az ítélet, a legszigorúbb és a legmagasabb értelemben, nem más, mint az intellektuális szemléletben szerves egységet alkotó szubjektum és objektum eredeti szétválasztása. Ez a szétválasztás teszi lehetővé egyáltalán, hogy a szubjektum és az objektum létezhesenek, ezért eredendő szétválasztásnak (Ur-Teilung) nevezzük.²³

Ezzel szemben a lét a szubjektum és az objektum összekapcsolódását jelenti.

A lét kifejezi a szubjektum és az objektum kapcsolatát.

²² Kurz: *id. mű.* 99.

²³ Friedrich Hölderlin: *Ítélet és lét.* Ford. Weiss János. In. *Magyar Filozófiai Szemle*, 1993. 5-6. 964-965. 964.

A létben a szubjektum és az objektum nemcsak részlegesen egyesül, hanem úgy, hogy semmilyen szétválasztás sem képzelhető el, amely meg ne sértené annak lényegét, amit szét akarunk választani. Ebben és csak ebben az értelemben beszélhetünk létről általában; a lét az intellektuális szemléletben jelenik meg.²⁴

A mi mostani konkrét szempontunkból, tehát a lírai én identikus önformálása szempontjából ezek a megfontolások azért lényegesek, mert mint ha effektív aporiát jelentene a lírai én önformálása számára a nyelvi alakzatokba történő rendeződés. Hiszen bármilyen ítéletet, kijelentést tesz, fogalmaz meg a lírai én önmagáról vagy a világról, eo ipso identikusan ezt ab ovo nem teheti meg. Márpedig a lírai én számára mégiscsak az lenne a cél vagy a célravezető, hogy a világ és a közötté lévő differenciát reflektáltan csökkentse, legalábbis megtalálja a maga számára azt a pontot, ahonnan berendezhető, megformálható énje és a világa, valamint a közöttük lévő viszony. Azaz hogy olyan ítéletet formáljon önmagáról és/vagy a világról, amelyben a lét alapvető össze-kapcsoltsága kifejeződhet. S hát innen nézve lesz fontos a költői szó és alkotás formarendje s létmódja, hogy miképpen tudja reflektálni és identifikálni a szóban differenciálódó létet. Ebben a tekintetben is abszolút releváns mind a görög betűk szelleme Hölderlin számára mint fordító számára is, mind a krisztusi törvény ereje, amit megint csak a *Kenyér és bor* című elégiában, annak második strófájának végén fejez ki plasztikusan:

Abersiemußuns auch, daß in der zaudernden Weile,
Daß im Finstern für uns einig Haltbares sei,
Uns die Vergessenheit und das Heiligtrunkenegönnen,
Gönnend das strömende Wort, das, wie die Liebenden, sei,
Schlummerlos, und vollern Pokal und kühneres Leben,
Heilig Gedächtnis auch, wachend zu bleiben bei Nacht.²⁵

Ám, hogy némi bizonyosságot lellessen a szív e
néma, sötét korban: kell, hogy az éj mireánk
szent feledést hintsen s ugyanoly mámort, hogy ezentúl,
mint szeretők szólnak, szóljon aképpen a szánk,
hósként éljünk, telt kupa mellett s szunnyadozatlan,
szent emlékek közt, ébren, amíg kivirad.²⁶

²⁴ Uo.

²⁵ Hölderlin: *Brot und Wein*. In. Uő.: *Sämtliche Gedichte*. 286.

²⁶ Hölderlin: *Kenyér és bor*. Ford. Bernáth István. In. Uő.: *Versek...* 293.

Ám hogy némi vigaszt leljünk a tompa világban
és a sötétségben: a feledést meg a szent
ittasságot is adnia kell, és adnia nekünk
szót, olyan ömledezőt, mint a szerelmeseké,
szender nélkül, bátrabb életet és teli kelyhet
s szent emlékezetet, éberem élni az éjt.²⁷

Hölderlin tehát – ahogyan a *Békeünnep*ben írja – a „halhatatlanok” egéről
„formált szavakkal”²⁸ próbálja saját világát, evilágát és önmagát kifejezni.

²⁷ Hölderlin: *Kenyér és bor*. Ford. Nemes Nagy Ágnes, Rónay György. In. Uó.: *Versek... Hüperión*. 83-84.

²⁸ Friedrich Hölderlin: *Békeünnep*. Ford. Bernáth István. In. Uó.: *Versek...* 479-484. 482. („ó Ifju! Te légy az ünnep fejedelme! Fajunk nem / dől végső aluvásra, / amíg ti, nekünk-igértetek, / amíg ti, halhatatlanok, / egetekről formált szavakkal / házunknál el nem időztök.” Az eredetiben: „O Jüngling, dichzum Fürsten des Festes; und eherlegt / Sichschlafen unser Geschlecht nicht, / Bis ihr Verheißenen all, / All ihr Unsterblichen, uns / Von eurem Himmelzusagen, / Da seid in unserem Hause.” Friedrich Hölderlin: *Friedensfeier*. In. Uó.: *Sämtliche Gedichte*. 342.)